

Edebiyatımızın Sığınak Şehri: “Hayalleri Nurlara Gark Eden” Paris

Selçuk KARAKILIÇ

Benim Paris'im!

Rebia Tevfik Başokçu, 1941 yılında yayımlanan *Paris Cehenneminden Nasıl Kurtuldum?* isimli kitabının “İki Paris” başlıklı bölümünde “iyice arandığı takdirde iki değil bin Paris'in olduğunu” söyleyerek Jandark gibi cesur kadın kumandanların yanında “*Benden sonra vatan isterse batsın*” diyen XV. Luiler ve Pastör, Branli, Şatobriyan, Lâmartin, Hugo ile Balzac gibi bilim ve sanat adamlarının da yaşadığı Paris'ten bahseder.

Paris'in en müthiş açlık ve en kanlı ihtilallere sahne olduğunu, üstüne hücum eden nice aç milletleri topraklarından söküp attığını ve nice çirkin günahları en yüksek duygularla yıkadığını da söyleyen Başokçu'ya göre Paris, “*bütün bu sayısız maceralardan sonra ihtiyar olup çökmemiş, daima daha büyümüş, daha güzelleşmiş ve daima sonsuz bir gençlik hayatının arzularını, neşelerini bütün dünyaya sunmuştu.*”¹

Avrupa'nın bu büyülü şehri aslında Fransız aydınlarının değil aksine tarihin dışına düşme (anakronizm) kaygısını iliklerine kadar taşıyan başka milletlere mensup aydınların da yöneldiği, oraya gidenin değer kazandığı, oradan gelenin itibar gördüğü ve kendinden bir şeyler bulduğu Paris, hürriyet, eşitlik, adalet ve hak kavramlarının dalga dalga yayılmaya başladığı yıllarda kutsal bir okuldu.

Bu debdebeli okul yani “on sekizinci ve on dokuzuncu asırlarda Paris, yalnız Fransa'nın merkezi gibi değil, bütün dünyanın gözlerini kamaştıran bir hürriyet ve irfan mektebi” idi diyen Rebia Tevfik Başokçu, aydınların Paris'e aidiyet duygusunu şöyle özetliyor:

“*Dostu, düşmanı, yerlisi, yabancı, Paris'i herkes sevdi, herkes orada kendinden ve kendi vatanından esen bir hava ve bir köşe duygusuna göre, “Benim Paris'im” diyecek kadar benimsedi. Dünyanın en uzak köşelerinden, en yakın*

¹ Rebia Tevfik Başokçu, *Paris Cehenneminden Nasıl Kurtuldum?*, Tan Matbaası, İstanbul, 1941, s. 37.

memleketlerdeki insanlara kadar, ilk seyahatte Paris’e gitmeyi gaye bilmeyen adam yoktur.

Zevk, sanat ve kültür, bu şehirde o derece ileri gitti ki kralların taçları, kraliçelerin elmasları, nişanlıların çehizleri, güzel kadınların lavantaları, âşıkların kravatları, annelerin atkıları, dostların mendilleri hep hep bu şehirden bütün dünyaya gönderildi. Paris’ten gelen en ufak, en sade bir şeyde daima başka bir zarafet görüldü.”²

Rebia Tevfik Başokçu’nun bir yıl sonra yayımlanan *Avrupa’da Yirmi Senem Nasıl Geçti* adlı hatratına, “Bir Hayat Tecrübesi” başlıklı ve çok anlamlı bir sunuş yazan Yakup Kadri, II. Abdülhamit devrinde Avrupa’nın zehir çanağı şehirlerine kaçan bazı yetişkin ve seçkin kimselerin “Bu memlekette vali olacağına git, Avrupa’da kundura boyacılığı et, daha iyi!”³ dediklerini söylüyor.

Hali vakti yerinde olan, pek çok memur, kalam ve kalem sahibi sanatçının popüler fikirlere kapılarak gurbet yollarını boyladıklarını yana yakıla anlatan Yakup Kadri, Avrupa’yı ilim ve edebiyat kitaplarından öğrenen safderun Türk idealistlerinin Paris, Berlin, Londra ve İsviçre’yi hürriyet, saadet ve fazilet ülkesi zannettiklerini ancak bu hülyalarından hâlâ uyanamadıklarından şöyle bahsediyor:

“Bunların hiçbiri o medeniyet diyarlarında kendi alın terleriyle yaşayabilmek imkânını bulamadılar. Ya kara bir sefalet içinde eriyip gittiler yahut kendi memleketlerinde kendi hısımlar ve akrabalarının elinden damlayan küçücük yarımlarla yarı aç, yarı tok bir ömre katlandılar. Hiçbir tanesine tek bir Avrupalının kundurasını boyamak müyesser olmadı.”⁴

“Edebiyat kitaplarında öğrenilmiş “abstrait” bir Avrupa’da hürriyet fethine çıkan ve kahvehane köşelerinde sinek avından başka bir şey yapamayıp açlıktan, yoksulluktan sararıp solan şu bizim Jeune Turclerin” Batı’yı, kapısının üstünde “hürriyet, adalet, eşitlik ve kardeşlik” düsturları hakkedilmiş bir cennet mahiyetinde telakki etmelerinin üzerinden aşağı yukarı bir asır geçti.

Paris, Türk aydını için yalnız hürriyetin, düşüncenin, edebiyatın kiblegâhı değil; aynı zamanda kutsal bir şehirdi. Tanzimat’tan sonra Paris’e âdeta koşan Jön Türkler, kutsal bildikleri şehrin sokaklarında düşüp kalkmayı meziyet olarak görüyorlardı. Fransız gazetesi okumak, hele hele bir Fransız okulunda tahsil görmek onlar için büyük bir üstünlüktü. Öyle ki, Yakup Kadri’nin *Bir Sürgün* romanının başkahramanı Doktor Hikmet de “*Fransız diliyle basılmış bir diziyi, hatta basbayağı bakkal ilanını bile, mukaddes kitapların metinleri gibi yüksek sesle ve hususi bir ahenkle*” okuyan, İstanbul’un puslu havasından kurtulup canını Paris’e

2 age., s. 37.

3 Rebia Tevfik Başokçu, *Avrupa’da Yirmi Senem Nasıl Geçti?*, Tan Matbaası, İstanbul, 1942, s. 3.

4 age., 3-4.

atmaya çalışan gençlerden sadece biriydi.

Bir Sürgün'de neden sonra Doktor Hikmet kendini İzmir'de, Kordonboyu'nun sıcak kaldırımları üstünde bulur. Hemen her gün limanda, Fransız bandıralı bir yük gemisinin gelmesini özlemle bekleyen Doktor Hikmet, zindana benzettiği Türkiye'den sıvışıp kaçmanın hesaplarını yapmış ve 25 Temmuz 1904'te Nigeré adlı vapurla hayalini kurduğu ışıklı Paris'e yol almıştır.

Politik bir mülteci sıfatıyla itibar göreceğini umduğu Nigeré vapurunda yolcuların kayıtsızlığı ve ilgisizliğini başındaki fese bağlayan Doktor Hikmet, fesi atınca "ulvi bir sarhoşluk" yaşayacaktır:

*"Sanki başından attığı fesle beraber bütün kara düşüncelerini, pesimizmasını kafasının içinden söküp atmıştı. Ona şimdi vapur halkı da tamamen değişmiş gibi geliyordu. Garsonlar daha terbiyeli, yolcular daha nazikti."*⁵

Paris'i görmeden âşık olan Doktor Hikmet'i, doğrusu bir Fransız hayranı olarak görmek mümkündür. Yakup Kadri, *Bir Sürgün*'de Doktor Hikmet'in dramatik Paris macerasını yazarken, aslında o dönem aydınlarının Paris'teki yaşayışlarını, hayal kırıklıklarını anlatmaktadır. Ancak roman hakkında en çarpıcı tespiti ise İsmail Habip Sevük yapar. Sevük'e göre, Paris'te geçen, "*Bir Sürgün, Paris ve Parisliye bir hicviyedir.*"

Paris'e Git Hey Efendi!

Tanzimat'tan sonra Türk aydınlarının yöneldiği mekânlardan biri olan Paris'i kutsayarak çok veciz bir şekilde anlatan aydınların başında Hoca Tahsin Efendi gelmektedir. Reşit Paşa zamanında Paris'e tahsil görmeye giden Hoca Tahsin Efendi, sanatın serbest, siyasetin korkusuzca yapıldığı bu memlekete hayranlığını şöyle ifade eder:

"Paris'e git hey efendi akl ü fikrin var ise

Âleme gelmiş sayılmaz gitmeyenler Paris'e"

Hoca Tahsin Efendi'den sonra Paris'e gidenler arasında yer alan Yahya Kemal'de vardır ve o da diğerleri gibi Paris'e ısmar atmaktadır. Aslında Yahya Kemal daha çocuk yaştayken Paris hülyaları görmeye başlar. Öyle ki, "*Selânik gençlerinden bazılarının Paris'e firar ettiklerini ve bunlardan birinin Halil Efendizâde Emin Bey olduğunu ve 'büyük, pek büyük', Nâmık Kemal gibi bir adamın İstanbul'dan Paris'e kaçtığını, peşinden birçok gençleri sürüklediğini, Avrupa'dan memlekete gizli gizli gazeteler girdiğini müphem ve tahlil edemediği bir sır olarak, öğrenir.*"⁶ Ancak "1902 senesinde, on sekiz yaşındayken; alafranga

5 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Bir Sürgün*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 38.

6 Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hatıralarım*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2012, s. 60.

neslin birçok çocukları gibi bir Paris sevdasına tutulan” Yahya Kemal, *Servet-i Fünun*’da çıkan Edebiyat-ı Cedide’nin şiirleriyle, mensureleriyle, tercümeleriyle meşgul olur. Memleketi “zindan”, Avrupa’yı ise “nurlu bir âlem” gibi görmeye başlayan şair, ilk gençlik yıllarının bunalımını ve Paris sevdasını şöyle anlatıyor:

“İstanbul’un hafiyelik havasından ürkmüştüm, bilhassa Asya ahlâkından müteneffirdim; gençlere vapurda, sokakta, tramvayda, Köprü’de her yerde, bıçkın takımından sözde güzide zümreye kadar eski Şark’ın göreneklerini kollayan binlerce insan tarafından dikilen bakışları beni isyan ettiriyordu; kendi millî muhitimin cenderesinden kurtulmak, Tevfik Fikret’in şiirinde ve Halid Ziya’nın nesrinde ve bu iki müteceddidin peşine takılmış gençlerin eserlerinde, Fransızca’dan tercüme edilmiş romanlarda gördüğüm âleme atılmak istiyordum. Bilhassa Paris hayâlimin fevkinde bir yıldız gibi parlıyordu. Manakyan’ın tiyatrosunda *La Dame aux Camelias*’yı görmüştüm. Romanını okumuş ve ağlamıştım. Bu aşk se rencamının kahramanı Armand Duval ve o hazin Marguerite Gautier aşklarının geçtiği o bulvarlarla, o tiyatro localarıyla, o Bougival sayfiyesiyle, visalleriyle ve ayrılıklarıyla gözümde tütüyorlardı. Gönlümü Paris’e çeken diğer bir sebep de Jön Türklük tü.”⁷

Akrabası İbrahim Bey’in köşkünde tanıştığı ve konuşmalarından etkilendiği Şekip Bey, 1903 yılının Temmuz ayında Yahya Kemal’i Paris’e davet eder. Çocuk yaşta Paris rüyaları gören şair, bu büyük şansı değerlendirerek Messagerie Maritime kumpanyasının Memphis adlı vapuruyla “zindandan nurlu bir âleme” doğru yol almıştır. Ailesinin büyük fedakârlıklarla yardımıyla tam dokuz yıl Paris’te kalan Yahya Kemal, 20 Şubat 1904 tarihinde Ali Şevki Bey’e gönderdiği kartpostalda “*hayâlinin fevkinde bir yıldız gibi parlayan Paris*”i şöyle över: “*Ah kardeşim, Paris’i sana nasıl anlatabayım bilmem? Dûr-â-dûr, fevk-â-fevk bir mahşer-i kemalat!*”⁸

Yahya Kemal, Paris’te Jöntürklerle bir müddet aynı ortamı paylaşırsa da onların fikir seviyelerinin düşük olduğunu anlayınca uzaklaşmaya başlar ve kendini Paris’in Quartier Latin’de sanat ve edebiyat tartışmalarının arasında bulur. Fakat bu arada kendisini Paris’e davet eden Şekip Bey’le birkaç kez görüşen şair, onu Sedaine Sokağı’nda sokak satıcılığı yaparken görmüştür.

Yahya Kemal “*Biribirimizi bulmaktan çok memnunduk*” dediği bu karşılaşmada, Şekip Bey, memleketine ve hatta milletine karşı hasretini dile getirmez. Meşrutiyet’in ilanı ile beraber işlerin değiştiğini, nihayet kendisi Paris Sefareti’nin ataşemiliterliğine müracaat ederse vaziyetinin ıslah edileceğini, mümtaz yüzbaşı

7 Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hatıralarım*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2012, s.74-75.

8 Beşir Ayvazoğlu, *Yahya Kemal Eve Dönen Adam Ansiklopedik Biyografi*, Kapı Yayınları, İstanbul 2008, s. 386.

rütbesiyle ayrılmış olduğu ordumuzun kadrosuna iade olunmasının mümkün olacağını söyleyen Yahya Kemal aldığı cevap karşısında şaşkına dönecektir:

*“Arkadaşlarım artık birkaç rütbe ileridedirler, onlardan geri bir üniforma taşımak bana giran gelir; hem de ben vatana artık niçin döneyim?.. Bu hayata alıştım... Ben artık Türk değilim, Fransız oldum... Hayatımın zarı atılmıştır, sonuna kadar bu böyle gitsin.”*⁹

Abdülhak Şinasi Hisar, Yahya Kemal’in aşağı yukarı on senelik Paris macerasını anlatırken şöyle der:

*“1903’ten İstanbul’a döndüğü 1912’ye kadar sürmüş olan bu dokuz senelik Paris hayatı ona öğrenmek, düşünmek, tecrübe etmek, görmek fırsatlarını bol bol verdiği, onun kendisini bu devrede yetiştirmiş bulunduğu, bu muhitin ona hiç acele etmemesi, sanata derin hürmeti, sanatkâra sonsuz itimadı ve hürriyete tam itibarı öğretmiş olduğuna hiç şüphe yoktur. Buna büyük şair için uzun ve mesut bir “incubation” devresi olmuştur diyebiliriz.”*¹⁰

Yahya Kemal, Hisar’ın isabetle vurguladığı gibi öğrenmiş, düşünmüş ve tecrübe etmiş olarak vatana döner. Kafası, millî kültür ve millî tarih tezleriyle meşgul olan şair, Paris’ten “yara” almadan dönen aydınlarımız arasındadır. Ancak “Eski Paris” isimli şiirinde, Paris macerasını “Başka yıldızda bir hayat” olarak gören şair, o günlerde, Paris’ten henüz yeni gelen bir arkadaşına ayağının tozuyla değişen ve gelişen Paris’i sorar. Paris, “Tıpkı İstanbul gibi bir ecnebi mahşeri ke-silmiş!” cevabıyla savrulan Yahya Kemal, “Ah Paris!” der ve şöyle devam eder:

*“Tarif etmek için lügatte bir kelime bulunmayan Paris. Nasıl bir şehirdi? Benim gibi on beş yirmi sene evvel son güzel senelerini idrak edenler bilir. O zaman Paris henüz eski hâlini muhafaza ediyordu, Fransızlığın kendine has güler, ağlar, delişmen, atılgan, pür-gû, zarif, hafif ruhu Paris’in iki mukaddes tepesi olan Montmartre ile Monte Sainte-Geneviève üzerinden hava hâlinde esiyordu. Alphons Karr derdi ki: “Şâirler taşrada doğar, Paris’te ölürler.” Şâirler böyle ölüyorlardı, fakat Paris’in şiirini bir defa tatmış olanlar da artık ondan ayrılamıyorlardı. /... Paris’te şevk, hüznün, eğlence, sükûn, raks, her şey Fransız zevkinden taşıyordu. O âlem birkaç sütunda anlatılmaz ki...”*¹¹

Yahya Kemal’e göre Eski Paris, Rodin’in tuncu canlandığı, şiir ise Verlaine absent’i Baudelaire afyonuna karışan sihirli bir hazdır. Jaures’in gür sadâsı devrinde Eski Pâris’te bir ömür geçiren şair o günleri anlatırken hüzne kapılır:

“Eski Pâris’de bir ömür geçti;

9 Yahya Kemal, *Siyasî ve Edebî Portreler*, YKY, İstanbul 2001, s. 104.

10 Abdülhak Şinasi Hisar, *Yahya Kemal’e Veda*, Hilmi Kitapevi, Ankara 1959, s. 16-17.

11 Yahya Kemal, *Aziz İstanbul*, YKY, İstanbul 2002, s. 142-143.

*Jaures’in gür sadâsı devrinde,
Tuncu canlandıran ilâhtı Rodin;
Verlaine absent’i Baudelaire afyonuna
Karışan bir sihirli hazdı şiir:
Ayılıp hoş geçen bu rü’yâdan
Uğradık bin dokuz yüz on dörde.
İlk ateşlerle can verince Peguy
Varmışız eski âlemin sonuna.
Yaşamış olmıyan bilir mi bunu?
Eski Pâris’de bir ömür geçti,
İdeal rüzgâriyle hür geçti.”*

Yıllar sonra tekrar Paris’e giden Yahya Kemal, 3 Haziran 1924 tarihinde Abdülhak Şinasi Hisar’a gönderdiği bir mektubunda, Paris’i değişmiş bulduğunu söylüyor. “İkimiz de çok başkalaşmışız” diyen şaire göre artık Paris’in eski tadı kalmamıştır. Yahya Kemal, 1924 ortalarındaki Paris izlenimlerini Hisar’a şöyle anlatıyor:

“Bir aya yakın oluyor ki Paris’teyim. Ben mi çok değiştim? Paris mi çok değişmiş? Pekiyi fark edemiyorum; lâkin galiba ikimiz de çok başkalaşmışız. Paris’te eski tadı hiç bulamadım.”¹²

Mektubunda Paris için “İkimiz de çok başkalaşmışız” diyen şair, aslında gençlik heveslerinin yerini olgunlaşan bir adama bıraktığını itiraf etmekte; ancak yaşlılığı kendisine yakıştıramadığı sezilmektedir.

Yahya Kemal’dan iki yıl sonra Paris’e koşan bir diğer isim de Abdülhak Şinasi Hisar’dır. Paris kelimesinin anlamının o yıllarda sözlük ve ansiklopedilerde bile bulunmadığını yazan Hisar, Paris’in bir mistiği olduğundan bahseder:

“Yazık ki Paris kelimesinin şimdi muhayyelemizde bütün manalarıyla canlanabileceğini ümit etmiyorum. Ve bu da insana bütün lügat kitaplarının ve hatta en büyük ansiklopedilerin kifayetsizliğini acı acı düşündürüyor. Paris isminin o zamanki genç muhayyilelerdeki mânalarını şimdi size nasıl vermeli? O zamanki hürriyet, şiir ve sanat âşıklarının üzerindeki füsunlarını nasıl duyurabilmeli? Bu, uçmuş bir takım rayihaları toplamak istemeğe benzer. O zamanlar dünyanın mühim bir kısmı için Paris’in âdeta bir mistiği vardı. Bu, nevileri ayrı kıymetlerle, tıpkı dindarların gönüllerini aydınlatan mukaddes şehirler gibi, Mekke ve Medine gibi, hayalleri nurlara gark eden bir şehirdi. İnsan orada mutlak bir hürriyet içinde tam bir şiir ve sanat hayatı yaşar ve yaşadığına kanardı. Zira gördüğümüz

12 Abdülhak Şinasi Hisar, *Yahya Kemal’e Veda*, Hilmi Kitapevi, Ankara 1959, s. 37-38.

*bütün maddiyatı hayalimizin maneviyatıyla yoğurur ve bundan ruhumuzun gıdalandığı bir hamur yaparız. Paris’i, aşkını duyduğumuz bir vücut ve bir ruh gibi severdik.”*¹³

Yakup Kadri’nin anlattığı bir anekdota göre Hisar, Paris’te Anatol France ile Maurice Barres’i görebilmek, tanışabilmek için günlerce evlerinin önünde beklemiş, kaç kereler mektup göndermiştir. Yakup Kadri, Hisar’ın *hayalleri nurlara gark eden bir şehirde, yani Paris’teki macerasını* şu cümlelerle anlatıyor:

“Abdülhak Şinasi Paris’e Meşrutiyet’ten önce, birçok tehlikeleri göze alarak gitmiş bulunuyordu ve o Nur Şehri’nden, herhangi bir seyyah gibi, yalnız gözleri kamaşarak değil, kafası ve ruhu aydınlanarak dönüyordu. O şehrin hâlis şiir ve sanat adamları çevresi sayılan Quartier Latin’inin edebî kahvehanelerinde kim bilir kimlerle tanışmış, kimlerle düşüp kalkmış, neler görmüş, neler iştmişti? Biz bunları, mevsimine göre, mutat buluşma yerlerimiz olan Lebon pastahanesiyle Tepebaşı bahçesinin bayağı ve aşağılık havası içinde ona sormağa bile cesaret edemedik. Bununla beraber, hatırlıyorum ki, bir akşam her ikimiz Tokatlıyan’da baş başa yemeğimizi yerken o bana en çok sevdiğim Fransız yazarlarının kimler olduğunu sorup da ben Anatol France’la Maurice Barres’in adlarını söyler söylemez, o âna kadar kendisinden hiç görmediğim bir sevgi hamlesiyle âdeta boynuma sarılmak istercesine birtakım coşkun dostluk jestleri yaparak:

*— Ah, ne iyi, ne iyi... Sizinle aynı edebî zevki taşımak beni çok sevindirdi, demiş ve Paris’e gider gitmez o iki büyük yazarı yakından görüp tanımak için ne çarelere başvurduğunu, günlerce nasıl arkalarından dolaştığını, evlerinin kapıları önünde saatlerce nasıl beklediğini, adreslerine üst üste ne kadar mektuplar gönderdiğini, sanki bir aşk macerasından bahseder gibi sesi titreyerek anlatmağa başlamıştı.”*¹⁴

Paris Görmüş Zat

Ahmet Haşim, o günlerde Yahya Kemal’in eski Paris muhabbetinden sıkılmış ve bir o kadar da bunalmış olacak ki, 1920’nin sonlarına doğru *Akşam* gazetesinde “Paris Görmüş Zat” başlıklı son derece dokunaklı bir yazı yazar. Haşim, bizden daha geri kalmış milletlerin şayet bir gün Batı medeniyetini görmek isterlerse bunu tren yolculuğuyla değil aksine yavaş yavaş, konaklaya konaklaya yapmalarının “seyahat” ve “manzara” zevklerini artıracaklarını söyledikten sonra bir Alman filozofunun demiryollarının Avrupa muhayyilesine verdiği zarardan bahsetmektedir.

Trenin Avrupa’daki büyük tahrifatına karşılık bizde uy kudaki ruhları bizar

¹³ *age.*, s. 10-11.

¹⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1969, s. 307.

etmediğini, işitilmemiş hastalıklar yaratmadığını, resimde ve şiirde garabetlere vücut vermediğini dile getiren Haşim ancak der, “*Şimendiferin Avrupa’daki tahribatına mukabil, bizde başlıca fenalığı bir medeniyet türedisi örneği yaratmış olmasıdır. Bu numunelik ahmak, “Paris’i görmüş zat’tır. Bu zat, kendine hayran dâhi ahmaklar sınıfını da meydana getirdi. Bu suretle, doğrudan doğruya ve bilvasıta, bizde demiryolunun fenalığı iki insan sınıfı yaratmış olmaktan ibaret kalıyor ki, bu, selâmet, incelik ve vakardan yapılmış olan Türk zekâsı için kâfi bir sebep-i hicabdır.”*¹⁵

Haşim’e göre “Paris’i Görmüş Zat” aslında Paris’i görmeyen yegâne insandır. Bu adamın dimağı bir sürahi karnına benzer bir şeydir. Öyle ki, “Paris’i Görmüş Zat” Victor Hugo’nun “İstanbul’a Bakan Adam” resminde istreskop camından İstanbul’u hayretle seyreden ve gördüğü manzara karşısında heyecandan gözleri fırlayan gülünç ve ahmak bir adamdır. Haşim, bu gülünç adamın (Yahya Kemal) Paris sevdasını şöyle eleştirmektedir:

*“Paris’i görmüş zat” işte bu resimdeki insandır. Yirmi sene evvel Sirkeci garına inen bu zat, gözü hâlâ, bir Paris gecesinin ışığıyla kamaşmış ve başı görüp anlamadığı bir âlemin tasnif edilememiş hâtıra parçalarıyla hâlâ perişandır.”*¹⁶

Ahmet Haşim, “Paris Görmüş Zat” isimli yazısından dört yıl sonra, Osmanlı Bankasından aldığı ikramiye ile 1924 yılında Paris’e seyahate çıkacaktır. Paris izlenimlerini “İlk Temas” başlıklı yazısında “*Paris’e gelirken durmuş dimağına faaliyet, âtil hayaline sermaye, kalbine çarpıntı, gözlerine biraz neşe ve hayret bulacağını umarak*” yola çıkmış olan Haşim, fakat aldandığını ve artık bu yeknesak dünyada seyahat edebiyatının, yalan ve mübalağaya başvurmaksızın eğlence- li bir edebiyat olmasına ihtimal olmadığına karar verir.

*“Paris, her yeni geleni, ilk zamanlarda acı bir sukut-ı hayale uğrattırır. Zannedirim ki, bu ruhî hadise, Garb’ın her hangi bir büyük şehrini ziyarete gelen bilhassa Şarklı seyyah için mukadderdir; bize şimdiye kadar Avrupa’yı anlatmış olanlar, muhakkak ya deliler veya budalalardı. Gördüklerini olduğu gibi göstermekten utanan ve harikulade bir sır ile temas etmiş olanların gurur ve alâyişine bürünmek hevesine düşen “Avrupa’yı görmüş”lerin anlattıklarını dinleye dinleye, çöllerde serap gibi, hayalimizde asıl ve esası olmayan memleketler vücut bulmuştu.”*¹⁷

Haşim’e göre bu hayal kırıklığının sebebi Doğu ve Batı’nın şehre yüklediği anlam ve değerdir:

¹⁵ agm., s. 127.

¹⁶ Ahmet Haşim, *Bütün Eserleri III*, (hzl. İnci Enginün-Zeynep Kerman), Dergâh Yayınları, İstanbul 2004, s. 127-128.

¹⁷ Ahmet Haşim, *Bütün Eserleri III*, (hzl. İnci Enginün-Zeynep Kerman), Dergâh Yayınları, İstanbul 2004, s. 221.

“Büyük şehir” telakkisinin Şarklıda ve Garplıda ayrı ayrı oluşu da ihtimal, bu sukut-ı hayale ayrı bir sebeptir. Herkes ne derse desin, mihanikî âlemin güzelliği şarklı için henüz tamamen mahsûs değildir. Minaresiz, kubbesiz; mebanisi çini veya maden renklerinden, çarşıları alaca bir halkın temevvücatından mahrum bir şehrin şarklıya “büyük bir şehir” hissi vermesi mümkün değildir. Paris ise ilk görünüşte baştanbaşa uyuz fare rengine bir şehirdir.”¹⁸

1928 yılındaki ikinci Paris seyahati sırasında yazdıkları ise ilgi çekici olduğu kadar Haşim’in Paris’e biraz da olsa ısındığını göstermektedir:

“Seyahate çıkan bir dostunuzun size her vardığı yerden muntazaman mektup, kart yazarken birdenbire susması, ya öldüğüne veyahut Paris’e vardığına dellettir. Paris’in havasına giren adam mektup yazmak için vakit bulamaz. Böyle şeylerle meşgul olmayı hiç düşünemez.”¹⁹

Anadolu’yu Paris’e Götüren Zat: Remzi Oğuz Arık

Remzi Oğuz Arık’ın vefatının onuncu gününde Milliyetçiler Derneğinde yapılan bir anma toplantısında konuşan Nurettin Topçu, Tanzimat’tan sonra Paris’e firar ederek Avrupa’nın pisliğini, Paris’in müptezel hayatını Anadolu içlerine taşıyan gençlerden bahsederek şöyle konuşur:

“Remzi Oğuz’u tam yirmi dört sene evvel Paris’te tanıdım. Bir asırdan beri Garp’ın medeniyetini benimsemek ihtirasıyla evvelleri çoğu Fransa’ya olmak üzere Avrupa’nın medeniyet ve aydınlık merkezlerine tahsil için gönderilen gençlerimiz, gittikleri yerlerde önce gerilik ve şaşkınlıkla bunalıyorlar. Buralara alıştıktan sonra ise, sanki bu hayatın mükâfatı imiş gibi eğlence ve sefahat âlemlerinde karar kılıyorlardı. Her nesil böyle oldu.

Namık Kemal ve arkadaşlarından maada bütün nesiller, bu şaşkınlıkla başlayıp sefahatin, lüksün ve zevkin benimsemesiyle tahsil plânlarını tamamladılar ve ellerindeki pek çoğu yarım ve derecesi bakımından değersiz diplomalarını kalın gibi kullanarak memleket sınırlarından içeri girdiler. Onunla büyük mevkiler, mansaplar, maaşlar satın aldılar. Diyebilirim ki Remzi Oğuz’a kadar Avrupa’ya pek çok Türk gençleri gönderildi, lâkin bir Türk gençliği gönderilememiştir. Bölük bölük “Avrupa’dan vatana dönenler azar azar burada Paris’i ve onun sefahatini tesis ettiler.”²⁰

Tanzimatçılarla Meşrutiyetçilerin Paris’in (Avrupa) irfanından bir parça getirmelerine rağmen bu irfanın bizim varlığımıza maya olamadığını ve işleyen zekâları devamlı düşündürdüğünü söyleyen Topçu, “Garp’tan, makine, mani-

¹⁸ agm, s. 222.

¹⁹ Ahmet Haşim, *Bütün Eserleri II*, (hzl. İnci Enginün-Zeynep Kerman), Dergâh Yayınları, İstanbul 2004, s. 56.

²⁰ Nurettin Topçu, *Remzi Oğuz Arık*, Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, İstanbul 1954, s. 19-20.

kür, kıyafet ne varsa getirdik; hatta ilmî eserleri de naklettik. Yine de kurtuluş alâmetleri yok! Neydi bunun sebebi?” diye sorar.

“Yirmi dört sene evvel, Remzi Oğuz denen harikulade erkân-ı harbi Paris’te tanınmasıyla bu muamma”yı çözen Topçu, “Biz o zamana kadar Paris’i Anadolu’ya getirmiştik. İstilâ bizi sakatlamıştı.” der.

Topçu’ya göre, “Remzi Oğuz Anadolu’yu Paris’e götürmüştü. Tıpkı Kudüs’ten çıkan Sen Pol’le Sen Piyer, biri ruhu İsa’yı Atina’ya, öbürü Roma’ya nasıl götürdüyse, Remzi Oğuz da Anadolu’yu Paris’e öyle götürmüştü. O bir havari idi.”²¹

Remzi Oğuz, Paris’te yanan Anadolu ateşine bir avuç su götürmek, bu alevi söndürmek, Anadolu’nun irfan ve imanını Paris’teki çocuklarına taşımak için var gücüyle çalışmıştır.

Nurettin Topçu, Arık’ın Paris’te bulunduğu müddetçe oraya giden Türk çocuklarının, orada şaşkın ve garip olmadıklarını, sahipsiz kalmadıklarını, onun sayesinde Anadolu’nun davasını ve aşkını bulduklarını söylüyor. Paris’te bir Türk Talebe Cemiyeti kurarak bu gençleri muhafaza eden Remzi Oğuz, Cemiyet’in açılış konuşmasında şöyle der:

“Burada frenlerimizi elde tutarak ve Anadolu’dan bir cephe hâlinde durarak, her an birbirimize hesap veren adımlarla davaya doğru gitmeliyiz. Ne aldık? Ne götüreceğiz? Bilelim, baş başa düşünelim. Kader her şeyden önce bir muayyeniyettir; onun tesadüfle pazarlığı olamaz. Bugünden itibaren, Anadolu’ya olduğu gibi, topluluğunuz, hep birbirinize söz vermiş durumdasınız. Hürriyetin kayıtsızlıkla, avarelikle alakası yoktur. Her şeyden önce o, mesul olmasını bilmektedir. Vatandan uzak ufuklarda mesuliyetimiz pek ağır; çok yüküldür. Burada teker teker ismiyle anılan Türk gemi yok Anadolu’nun ismiyle anılan Türk gençliği vardır.”²²

Topçu “O gün anladık ki” der; artık “Garp şehirlerinde bir asırdan beri tahsil avcılığına gönderilip oralarda yapayalnız talihine terk edilen Türk gençliğinin ilk defa sahibi vardır, mürşidi vardır. Bu başsız ordunun da bir başı vardır.”²³

Ya bugün? Aslında çok da değişen bir şey yok gibi görünüyor. Yeni Paris heveskârlarımız hâlâ Eiffel Kulesi dibinde serenat yapmak için Atatürk Havaalanından sıvışıp gitmeyi düşünmüyorlar mıdır sizce? Ne dersiniz?

21 age., s. 20.

22 age., s. 24.

23 age., s. 24.